

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

www.hgender.eu

Доклад от проведени дълбочинни интервюта със специалисти от съдебен район - Хасково

Проучване в рамките на проект „Гражданско участие за по-добра съдебна система“

Кристина Йорданова, Андриана Иванова
2018г.

Проект „Гражданско участие за по-добра съдебна система“ се финансира по Оперативна програма „Добро управление“ с договор за безвъзмездна финансова помощ с рег. № BG05SFOP001-3.003-0005-C01/14.09.2017г. на обща стойност 99427,10 лв, от които 84 513.03 лв европейско и 14 914.07 лв национално съфинансиране. www.eufunds.bg

Съдържание

Човешки ресурси в сектор „правосъдие“	2
Взаимодействие на институциите помежду им и с гражданите. Гражданско участие	6
Въпроси, специфични за съдебната система	11
Възстановително правосъдие и медиация	19

Човешки ресурси в сектор „правосъдие“

Всички дълбочинни интервюта започваха с въпроси по отношение на образованието по право. Обсъдени бяха възможността за въвеждане на квотен принцип за прием на студентите, доколко е редно университети, които не са с хуманитарна насоченост да имат юридически факултети или специалност „право“, за стажовете на юристите, обученията в Националния институт по правосъдие /НИП/, първоначалните и последващите обучения на всички специалисти от сектор „правосъдие“. По отношение на образованието в университетите, интервюираните лица имаха разнопосочни мнения. Някои бяха на мнение, че трябва да се въведе квотен принцип за специалността „право“, други смятаха, че трябва да има квотни принципи за всички специалности и държавата да има сериозна роля в това отношение. Според трета част от респондентите пазара сам регулира и отсява качествените кадри и добрите университети, а въвеждането на квоти по-скоро ще наруши правото на избор на студентите. Ето и няколко коментара по темата:

„Квоти има и сега – всички държавни университети приемат студенти по определена квота, която МОН отпуска. Проблемът е, че държавните университети увеличават постоянно приема, защото получават държавна субсидия на брой студенти. Иначе е нормално към правото да има интерес, така е от много години. Дали е хуманитарен университет, дали е технически или икономически, няма значение. Значение има дали отговаря на законовите условия – брой хабилитирани преподаватели и т.н. Трябва да се промени като цяло моделът на прием, и то не само за правото, а за всички специалности. Поне в държавните университети това е възможно, за частните ситуацията е различна. Държавните университети искат повече студенти заради парите, които получават „на калпак“ от държавния бюджет. Затова всяка година се борят да им разрешат откриване на нови специалности или увеличаване на приема в някои от съществуващите. Проблемът може да се реши, като държавата започне да финансира само тези юридически факултети, които

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

„произвеждат“ високо качество. Колкото по-високо качество поддържат – толкова повече пари получават за своята катедра. Иначе те няма да се мотивират наистина да повишат качеството, а ще гонят само бройката. А когато университет с ниски показатели получава по-малко пари, няма и да се натиска да увеличава приема, а ще се закотви на по-малка бройка и ще се старее да повиши качеството, за да увеличи в бъдеще и приходите си. Някои хора казват, че пазарът по естествен път отсява хората и решава кой е добър, кой – не, но съгласете се, че когато човек е нямал много работа с юристи, не може да прецени обективно. У нас има толкова много адвокати например, че човек не може да мине през всички, за да избере. Винаги има риск да се случиш на кофти адвокат, но поне има начин рискът да се намали в бъдеще с такава практика на финансиране на висшето образование. Това също е вид пазар – само че пазар на образование. Иначе такива класации, като Рейтинговата система на висшите училища в България не служат за почти нищо.”

„Категорично не. Защо да има квота? Ако някой иска да става правист, ще отиде в чужбина и пак ще стане. Какво, държавата ще му забрани да се развива ли? За съжаление обаче мисля, че и тези, които учат в чужбина, учат в ниско качествени университети със същото и даже понякога по-лошо ниво от нашите.”

„Мисля, че отдавна е време да се срещнат представителите на бизнеса с тези от образованието и заедно да направят една дългосрочна програма за образованието в България. Няма работа за толкова много юристи, счетоводители, публични администратори, психолози и т.н. Пазарът на труда има нужда от други специалисти, в повечето случаи със средно образование.”

Дълбочинните интервюта продължиха с темата за стажовете и практическите занимания на студентите. По тази тема всички са единодушни, че са необходими повече практически занятия на студентите по право. Вариантите, които предлагаха бяха най-разнообразни: от участието им в т.нар. „правни клиники“ до заплатени от държавата стажове за период от 1 година. Ето и едно от предложенията:

„Бих вкарал студентите в повече практическа работа. Например да отидат в някой социален дом и да дават безплатни консултации на възрастни хора или на хора от други уязвими групи. Също така, бих им препоръчал и извън стажа да изследват какво работят хора с юридическо образование, какво включва и как се прилага правната професия в различни сфери, за да преценят с какво точно би им харесало да се занимават дългосрочно (поне няколко години) и да си изберат къде биха се чувствали най-добре. Не е казано, че всеки трябва да е адвокат, съдия, юрисконсулт – всеки трябва да прави това, което чувства като свое, а практиката е полезна точно с това.”

Участниците в дълбочинните интервюта изразиха мнението си и по отношение на първоначалното и последващото обучение на магистратите в НИП. Като цяло повечето от интервюираните, които бяха запознати с тези обучения, ги подкрепяха и изразяваха

задоволството си от тях. Но имаше и коментари, които бяха свързани с това, че не е достатъчна практическата подготовка, която НИП дава:

„Участвала съм, макар и не в много. Имам особено мнение за обученията за младши съдии и прокурори. Започвайки работа при нас обучени от НИП идват с голямо самочувствие и не добре подготвени практически, а само теоритично. Като цяло иначе ги намирам за добри. Ефективни и полезни са.“

Обект на изследването беше и темата за обучението на служителите на МВР, тъй като тяхната работа е пряко свързана с качеството на правораздаването. По тази тема всички респонденти бяха единодушни, че обученията за служителите на МВР са много малко, много кратки, а за съжаление и често пъти се провеждат съвсем формално. Това води до недостатъчна компетентност и ниско качество на работа. А именно те са пречката за събиране на достатъчно и годни да издържат в съдебна зала доказателства, което води до лошо правораздаване в очите на гражданите. Ето и коментар на един от респондентите:

„Подготовката е недостатъчна, извършва се формално и качеството ѝ е занижено. Обученията са различни по период. Първоначалната подготовка за полицаи е девет месеца. Има и дистанционни форми, но за мен са неефективни. Кадри има, но не се управляват добре и ефективно. Необходима е повече техника и модернизация.“

Дълбочинните интервюта продължиха с разглеждане на темите за назначаването на магистрати и атестирането им. Респондентите, които не работеха вътре в съдебната система нямаха конкретно мнение по тези въпроси и не бяха запознати в детайли, но по-скоро имаха негативно отношение. Магистратите, които участваха в проучването бяха с добри впечатления. Ето и мнението на двама от тях:

„Имам преки наблюдения над конкурсите за назначения и повишения. Според мен има много учебен материал, много подготовка за кандидата и зверски усилия на всяко ниво, за да спечелиш конкурсите, което е положително за мен.“

„Когато атестацията се извършва от КАК към ВСС е по-обективна, защото е колективен орган. В противен случай би била доста субективна. Ако има възражения, те се отразяват и взимат под внимание, а после се повишава оценката.“

По отношение на възнагражденията на магистратите, административните служители в съдебната система и вещите лица, повечето респонденти бяха единодушни, че са справедливи. Коментари имаше само във връзка с това, че не е справедливо само на специализираните съдилища да се раздават бонуси в размер до шест работни заплати, както и магистратите в Ивайловград, които гледат по 10-12 дела на месец да получават по-

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

големи ДМС (допълнително материално стимулиране) от магистратите в Хасково, които гледат толкова дела на седмица.

Разгледан беше и въпросът с въведения механизъм за измерване на тежестта на отделните видове дела и преписки и допълнителните служебни задължения и трябва ли този механизъм да се взема предвид при определянето на заплатите на магистратите. Ето и коментарите на част от магистратите по темата:

„Ами сега възнаграждението не е обвързано с натовареността. Няколко пъти са променяни коефициентите за натовареност във времето по тази система. Ако се определя според натовареността, заплащането би било дискриминативно. В София се отчита този елемент на натовареност и получават по-високо заплащане. Докато се въведе системата Система за измерване на натовареността на съдиите (СИНС) се беше получило, че съдиите разглеждащи наказателни дела са с много нисък коефициент, така че сега трябва да са доволни. Би могло да се промени нещо в допълнителните звена. СИНС не отразява ангажираността на отделни служители, участващи в комисии и др. Медиация и възстановително правосъдие са много ефективни методи и да, биха разтоварили съда като цяло.“

„Мисля, че механизмите са добри, защото не отчитат само брой и натовареност на делата. Натовареността няма пряко отношение към заплащането, с изключение на софийските съдилища. Базовите възнаграждения са еднакви, допълнителните са свързани с придобит ранг, прослужени години и докторска степен разбира се. Натовареността няма връзка и със системата за случайно разпределение на дела като софтуер. Например едно дело е с голяма правна сложност, а друго не. Има идеи масовите производства, изискващи малки усилия да бъдат разпределени например на агенцията по вписвания, с цел разтоварване на съда.“

„Категорично тази система не дава достоверна информация и не трябва да се взема предвид при формиране на възнагражденията. Системата измерва сложност на делата, а не брой дела. Не е прецезирана добре, има много недостатъци. Подаваме постоянно предложения до ВСС, но не се е променило кой знае какво. Програмата за измерване на тежестта трябва да се върже с програмата за разпределяне на дела. Сега не са свързани и това пречи много. Това е като предложение. Тази система за тежестта служи само за статистически цели в момента. Медиацията може да разтовари дейността на съда, но зависи от гледната точка. Ако е преди съда - да. Но ако е вследствие на дело – това няма да разтовари съда, а даже ще го натовари с повече наблюдения и следене. А системата за тежестта няма да го отбележи и даже ще е в ущърб на съдията, Медиацията дори може да повлияе негативно върху броя на решените дела в срок, точно поради срока на спиране или отлагане заради медиацията.“

Интервютата продължиха с разискване на темата за условията на труд. Най-общо казано всички респонденти, с изключение на служителите на МВР бяха доволни от

условията, при които работят. Коментарите бяха свързани с това, че битовите условия са унижителни, че липсват съвременни технологии, с които лесно и бързо да правят справки, липсва организация и свобода да изразяват мнението си.

„Условията са изключително първобитни, много работа, много началници и хора, които си „служуват“ в разни подразделения и не правят нищо фактическо, а взимат пари за това. Цялата система се нуждае от промяна, но от хора отвътре, които знаят слабите места и могат да помогнат, а не от висшестоящи, които сигурно и в полицията не са влизали през живота си.“

„Много лоши материални условия, свързани с липса на техника и консумативи. Най-голямата липса е свързана с отсъствието на квалифицирани кадри, а и с брой хора. Сега 5 човека вършим работа за 10 и това със сигурност се отразява на качеството.“

„Незадоволителни условия, липса на човешки ресурс, липса на финансов такъв и лоша материална база. Трябва кардинална промяна на цялата система. Има толкова звена, които нищо не правят фактически и други паразитни служби.“

Взаимодействие на институциите помежду им и с гражданите. Гражданско участие

Важна тема, изследвана чрез дълбочинните интервюта беше темата за корупцията. Повечето респонденти споделиха, че нямат доверие на органите, които разследват корупцията към момента и нямат конкретни впечатления по отношение на Закона за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобито имущество, влязъл в сила в началото на 2018г. Все пак имаше и няколко конкретни коментари за закона:

„Спорен е. Мисля, че може да се използва неправомерно за саморазправа с неудобни хора и то саморазправа, облечена в законова форма. Ще видим.“

„Запозната съм с него (закона) изцяло, но има непомислени неща в него, като например в закона за държавния служител и годишните декларации, които се попълват. Всички знаят, че се носи наказателна отговорност като декларираш информация, която касае трети лица (в случая съпруг, съпруга например). Ти си длъжен да декларираш доходи и имущество, депозити, които не са лично твои и които партньора ти не е разкрил, за което обаче после носиш наказателна отговорност, а никъде партньора ти не се подписва като съдекларатор. Най-вероятно при образуване на дело то ще падне като обвинение. Не е помислено добре и те

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

вкарва във виновност, за която не можеш да носиш отговорност. Отговорността е лична, няма как да е обща.”

По отношение на създадения единен централен орган за разследване на корупцията част от коментарите бяха неуверени, а други категорично се противопоставяха: *„Още маймуни на клона с високи заплати. Поредната служба, която не прави нищо, а струва много. В тази държава работят само прокуратурата и съда, с известно съревнование между тях.”*

Ето и друго мнение по темата: *„Орган има, но работи в интерес на престъпниците. Веднага ще ви кажа, че по знакови дела обществото научава само това, което престъпника си е платил да научи. Разбирай политиците работят за престъпниците. Казвам го през личния си опит и директни наблюдения по такива дела. Много тъжно, но факт.”*

Опитахме се да съберем и мнения доколко е удачно ИВСС да разследва корупцията в съдебната система. Повечето интервюирани не изразиха мнение. Според един от тях обаче: *„Инспекторатът към ВСС може да има капацитет за разследване на сигналите за корупция в съдебната система, в случай, че са добре обучени, но не са.”*

Голяма част от интервюираните бяха на мнение, че сигналите за корупция се използват за спиране на кариерното развитие или оказване на натиск. Според един от респондентите дори това е масова практика. Ето и друг коментар по темата:

„Възможно е. Такива проблеми се решават с контрол. Всеки може да бъде омаскарен, после е много трудно за един човек да изчисти името си, когато години след като се окаже невинен, някъде съществуват публикации, че е направил еди какво си...”

Предложение за разрешаването на този проблем бе дадено от единия от интервюираните полицаи и то бе свързано с това да се носи наказателна отговорност и да има ефективни присъди за лъжесвидетелстване.

Чрез проучването изследвахме какво мислят специалистите за това сигналите за корупция да станат анонимни. Според всички респонденти сигналите за корупция не бива да са анонимни, но трябва да има защита за онези, които ги подават.

„Няма как да са анонимни, защото няма кой да го разгледа. Този, който твърди дадени обстоятелства и представя документи, трябва да може да бъде разпитан. Ако човекът го е страх от последваща репресия, той няма да подаде сигнал. Не трябва да са анонимни, но трябва да са защитени подаващите ги. Те трябва да са анонимни за обществото, но известни за проверяващия орган и да не се разкриват пред лицето, което се проверява.”

Чрез дълбочинните интервюта се опитахме да съберем информация какво смятат специалистите по отношение на взаимодействието на гражданите със съдебната

сиситема. Повечето респонденти бяха на мнение, че е недопустимо гражданите да могат да въздействат на съдебната система, а взаимодействието и сега е факт в рамките на обичайната работа на институциите. Имаше коментари по отношение на това, че обществото ни не познава добре съдебната система и в случай, че му се даде правото да ѝ въздейства, това въздействие лесно може да се изроди в неправомерно влияние. Имаше и други предложения: *„Мисля, че трябва да въздействат чрез отделни граждански организации (НПО), които да изразяват мнението на гражданите и да бъдат посредник между тях и системата.“*

„Например по наказателни емблематични дела в съда граждански организации или обществени съвети по тази тема трябва да бъдат допускани до заседанията и да се търси сметка след това на съдията по делото защо е наложено налагане по-ниско от дори най-ниското по закона?“

Ето и друга гледна точка по темата: *„Представяте ли си всички граждани да участват във всичко?!? До какво ли качество на резултатите би довело това? Може да участват определени компетентни хора, но не и гражданите като цяло.“*

Според един от респондентите съдебната система и сега си взаимодейства с гражданите чрез посредничеството на НПО, адвокатура, изпълнителна власт и др., в което няма нищо необичайно. Няколко от респондентите акцентираха на взаимодействието, разбирано като сътрудничество от страна на гражданите: *„Ами, може да има взаимодействие, когато и гражданите съдействат, а не чакат само да получават наготово. Когато имаме нужда от информация, те никога нищо не са видели и по този начин възпрепятстват.“*

Засегната беше и темата за образа на съдебната система и как може да се подобри. Най-често респондентите отговаряха, че процеса е труден и са необходими много усилия от страна на магистратите. Имаше и коментари, свързани с негативната роля на медиите: *„Образът на съдебната система си е добър, но хората не го знаят, защото постоянно ни засипват със спекулативна информация, което замъглява трезвата преценка на хората.“*

Изследвана беше и темата за проучванията за съдебната система – доколко са обективни и нужни ли са въобще. Повечето респонденти смятаха, че проучванията са нужни, защото чрез тях съдебната система може да си „свери часовника“. Един от интервюираните експерти, който има солидни познания в областта на социологията и опит в проучванията изрази следното мнение:

„Смятам, че не са докрай обективни и не се разбира какво точно се сравнява. Сега се сравнява нашата система с други, а трябва да се сравняваме ние от вчера с ние днес. Как се е развивала нашата система сега и преди.“

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

Важна тема от проучването чрез дълбочинни интервюта беше темата за достъпа до правосъдие. По тази тема много от респондентите се изказаха положително. Според един от интервюираните магистрати „достъпът до правосъдие при нас е регламентиран, повече отколкото трябва и повече от другите европейски държави.“ Държавата ни осигурява безплатна защита, а чрез регионалните центрове към адвокатските колегии вече съществува и безплатна правна помощ. Според голяма част от интервюираните лица безплатната правна помощ е изключително ценна за онези, които наистина имат нужда от нея (най-често визираха възрастните хора и социално слабите) и предлагаша да се разшири обхвата ѝ чрез предоставянето ѝ в повече населени места. Други виждаха проблем с осигуряването на средства за предоставянето на тази безплатна правна помощ, а ето и едно предложение за справяне с проблема:

„Няма как да се създадат такива центрове за най-малките съдилища. Може да се помисли за някаква съвместна работа на адвокатските колегии със социалните служби.“

Изследвана беше и темата за осигуряването на достъп до правосъдие за лицата с увреждания и дали е необходимо да има специални правила за работа с уязвими групи граждани (жертви на насилие, на престъпления, бежанци, хора с увреждания и др.). Повечето респонденти свързваха темата само с изграждането на съоръжения за осигуряване на физически достъп на лицата с двигателни увреждания до сградите на институциите. За съжаление съдебната палата в Хасково няма изградена рампа за инвалидни колички и асансьор за придвижване до втория и третия етаж. Коментара на един от магистратите, участвали в проучването по темата е следният: *„Вземат се мерки, но нямат развитие във времето. При лице с увреждане и нарушен достъп съдът се произнася на място, например в защитеното жилище имахме скоро случай. Не трябва да има различни правила, защото това нарушава правата на всички останали.“*

Ето и коментар от служител на МВР: *„Има тук там рампи, но в никакъв случай не са достатъчни, да не говорим че някои от тях биха доинвалидизирали хората, отколкото да са им в полза. Не може да има специални правила за всяка група, тогава кой ще бъде маргинализиран – ние или те?! Нека има повече информация за хората с увреждания, нека има и по-добро сътрудничество – необходимо е, но по отношение на специалните правила, не съм съгласен, защото тогава трябва да има за всички групи от хора.“*

Коментирана беше и темата за възлагането на разноски за служебно предоставената правна помощ в случаите на задължителна защита по НПК (чл.189, ал.3 НПК). Повечето респонденти не бяха наясно с темата или не можеха да изразят становище. Но един от интервюираните юристи изрази следното мнение:

„Всеки трябва да носи отговорност за делата си. Плащането на такива разноски е част от тази отговорност. Иначе обществото ще заплаща два пъти без вина – веднъж,

носейки последствията за неправомерното деяние на осъдения, втори път плащайки разноските за неговата защита... А и не мисля, че държавата успява да получи платеното за адвокатската защита на голяма част от осъдените – те нямат имуществено...“

По отношение на взаимодействието между институциите в сектор „правосъдие“ всички бяха единодушни – взаимодействие съществува, но е много бавно. И давах като препоръка използването на новите информационни технологии, за да се разреши този проблем.

Изследвана беше и темата за съдебните заседатели. От проведените интервюта може да бъде направен следният извод: Онези, които нямат преки познания и впечатления от работата на съдебните заседатели харесват принципно идеята, но смятат, че на практика този институт не работи. Имаше два противоположни коментара по темата. Според един от респондентите съдебните заседатели трябва да са възрастни хора с опит, съдиите също. Според друг обаче именно възрастните съдебни заседатели, които са пенсионери, не участват на практика в делата, а само си губят времето заради хонорара, който взимат. Добре запознатите с темата смятат, че това е най-добрият начин за гражданско участие в съдебната система и той е добре регламентиран. Един от интервюираните съдии дори със задоволство сподели, че все по-често за съдебни заседатели са избирани млади хора, които имат интерес към правораздаването.

По линия на достъпа до правосъдие беше разгледана и темата за съдебните такси. Почти всички респонденти бяха на мнение, че са добре регламентирани и не бива да се повишават, защото това ще ограничи достъпа до правосъдие на най-бедните. Имаше и друг коментар по темата, а именно:

„Нагласата на българина е, че правосъдието е евтино и му се полага. Но световният опит показва, че това е високо квалифициран труд и той не може да струва евтино.“

В повечето интервюта темата за достъпа до правосъдие завършваше с въпроса дали трябва да се закрият съда, прокуратурата и полицията в Ивайловград. Повечето участници в изследването се противопоставяха на тази възможност, но онези, които имаха преки впечателния за работата на институциите там, смятаха, че не е справедливо колеги да работят при толкова ниска натовареност (4-5 пъти по ниска) и да получават същите възнаграждения. Най-често респондентите смятаха, че удачния вариант е самите структури да се закрият, служителите да се прехвърлят към най-близките структури (например Свиленград), да се съкрати администрацията. Аналогия беше направена с Маджарово, Стамболово и Минерални бани, където няма съд и прокуратура, а полицията е само териториално поделение към най-близкото РУ на МВР.

Въпроси, специфични за съдебната система

Дълбочинните интервюта обхванаха и въпроси, които са специфични за съдебната система и по които гражданите рядко са запознати или имат мнение. Част от тези въпроси са свързани с бюджета и отчетността на съдебната система. Интервюираните експерти също не показаха добри познания по отношение на начина, по който се формира бюджета на съдебната система. Оказа се, че с този въпрос се занимават предимно административните ръководители и финансовите специалисти в съдебната система. Най-общо може да се направи заключението, че след като не са особено запознати, не са имали поводи за недоволство, които да ги подтикнат към запознаване с процедурите и правилата за формиране на бюджета. Интересно беше да разберем, че за повечето магистрати е недопустимо или нежелателно гражданите да имат участие при формирането на бюджета на съдебната система, защото виждат в това предпоставки за влияние. Ето и един от малкото коментари по темата:

„Ако говорим за независима съдебна система, не трябва да има участие на изпълнителната власт. Получава се конфликт на интереси понякога. Ако бюджетирането е локално, това би подобрило нещата много.“

По отношение на отчетността в съдебната система, всички респонденти бяха наясно, че има сериозна отчетност. Според част от магистратите тя е толкова обемиста и изискваща време, че трябва да има отделни лица в структурите, които да се занимават само с това. Според друг респондент изнасянето на статистическа информация не е особено полезно за гражданите и не дава реална информация за свършената работа. Според един от интервюираните юристи отчетите *„реално са неразбираеми. Отчетност трябва да има, но тя трябва да е на разбираем за хората език.“*

Обект на проучването ни беше и въпросът за избора на част от членовете на ВСС от парламента. За по-голямата част от интервюираните лица този избор категорично създава предпоставки за политически натиск върху съдебната система. Други обаче смятаха, че този избор е вид гаранция за сигурност, че има механизъм за контрол върху съдебната система от страна на държавата. По тази тема имаше и предложение членовете на ВСС да се избират с преки избори по райони, така, както сега избираме народните представители. Имаше и коментари, свързани с това, че най-важно е какви са качествата на членовете на ВСС, а не как се избират:

Фондация „Х&Д Джендър Перспективи“

„Зависи от квотата, но като цяло няма значение от кого се избира, а зависи персонално от човека който е избран. Ако е добър специалист в областта, има ли значение тогава коя политическа сила го предлага?!?“

В рамките на проучването беше изследвана и темата за ефективността на пробацията като наказание. Според всички интервюирани – магистрати, адвокати, полицаи и др., пробацията е чудесна като замисъл, но на практика в България не е ефективна. Най-подробно за проблемите на пробацията разказа бивш пробационен служител:

„Отношението ми към пробацията е двояко. Понеже съм работил в пробационна служба, може би е деформирано от неща, които съм видял и почувствал вътре. Накратко – тя е прекрасна като замисъл. През 2015г. у нас беше въведен английският модел пробация. Но първо, бързо беше побългарен, второ – така и не ѝ беше намерено точното място и няма достатъчна тежест, и трето, каквито и неща да сътворим на хартия, накрая винаги опираме до хората, които ръководят процеса и на национално, и на регионално ниво.

И пак накратко – пробацията не работи така, както трябва и както би могла. Много орязаха членовете от НК, по които се налага пробация, не изпращат всички условно предсрочно освободени от затворите на пробация, няма наистина добре работещи програми за обществено въздействие. На този фон, колкото и еретично да звучи, не виждам защо нещо, което функционира повече като социална услуга, трябва да е част от Министерство на правосъдието.

Социалните работници в ДСП или в ОЗД работят с голяма част от „контингента“, с който работи и пробационната служба, без да са първа категория труд и без да получават такива социални бонуси. Разлика в работата на практика няма – пишат се социални доклади правят се планове за интервенция, провеждат се срещи и т.н. Ако има разлика, тя е повече на хартия. Така че пробацията се превръща в сравнително безполезно бреме за бюджета. Добре е това да се промени, защото там има съвестни хора, които са обучавани и имат какво да дадат.

Задължително трябва да се изготвят предсъдебни доклади за пробацията. Навремето английските ни обучители ни казваха, че в Англия е практика. При това в 95% от случаите съдът взема предвид анализа на пробационните служители и техните предложения – дали конкретният индивид е подходящ за пробация, какви мерки да му се наложат, с каква интензивност и т.н. Но там служителите се чувстват овластени да го правят и разбират, че това е техният начин да повлияят на системата да е по-ефективна. Ако питате пробационните служители в България, повечето няма да са съгласни да правят предсъдебни доклади.

Трудно е да се отговори еднозначно дали пробацията е ефективна като наказание. За да имаме обективна оценка, трябва да се направи една ясна схема за това кой за какво как

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

бива осъждан и какво се прави с него по време на пробацията. След 5 години да се направи оценка и да се прецени какво да се промени. Но да кажем така – според мен не е особено ефективна. Би била ефективна, ако:

- 1) Обхваща повече престъпления, защото сега броят на пробационните клиенти е критично нисък,*
- 2) На пробация се осъждат подходящи хора, подбрани чрез предсъдебни доклади,*
- 3) Има добри програми за обществено въздействие,*
- 4) Пробацията излезе от правосъдното министерство. Това ще намали рязко броя на хората, отишли там, зада получават сравнително добра за провинцията заплата срещу сравнително малко работа. Така накрая там може да попаднат доста съвестни хора, за които заплата не е водеща.*

В ЗИНЗС има текст, който позволява граждани да участват в различни етапи и нива на изпълнение на наказанията. Например НПО могат да водят програми за обществено въздействие. Доброволци могат да се включват в различни дейности, от тези, които наричаме „корекционно-възпитателни.“ Само че това, че е писано в закона, не значи, че се прави. Една пробационна служба на районно ниво може да събере такива организации, да им представи тази възможност, организацията ако искат да го правят доброволно, а ако искат – да кандидатстват с проект. Реално гражданите (и гражданските организации) не знаят за това и причината е, че на никой в самата пробационна система не му се занимава.

Също така, общественополезен труд може да се полага в полза на потърпевши от престъпления, а не само в държавни или общински институции. Примерно някой дядо, на когото са разбили мазето, може да поиска от пробационната служба някой от осъдените с такава пробационна мярка да му боядиса оградата. Само че гражданите не знаят това, причината е отново, че на никой не му се занимава с извънредни усилия да налага нови добри практики.

По отношение на обществено полезния труд – да, трябва да е видим. Само че не в смисъла на някакво унижение – да сложим на хората специални знаци, а когато нещо е готово, да се покани телевизия или местен вестник и да снима – ето тук тази градинка я направиха осъдени на пробация. Честно казано, не виждам нищо добро в това да засрамваме хората публично. Преди 12 години водих група осъдени в дом „Надежда“ и хората свършиха доста работа за няколко уикенда. Един от тях, който иначе имаше доста съпротиви към самото наказание и го беше яд, че трябва да се подписва (тогава подписката беше всеки ден, 7 пъти в седмицата), накрая каза „Поне нещо хубаво направихме за децата.“ Според мен това усещане е по-възпитателно от това да му нахлузиш оранжева жилетка с надпис „пробация“ и да го пратиш да чисти пред кметството.

Чрез дълбочинните интервюта с експерти се опитахме да съберем информация за условията в местата за лишаване от свобода (следствени арести и затвори). Абсолютно всички респонденти бяха на мнение, че условията са лоши, дори унижителни. Ето и няколко конкретни изказвания по темата:

„Крайно лоши и отвратителни за всички. Трябва да има във всеки областен град затвор за леки нарушения и няколко големи в страната за тежките присъди.“

„Ходил съм в няколко затвора – повярвайте отвратителни са, мирише ужасно, дори животни не биха оцелели в тези условия, а работят и хора там. Как ще се превъзпита един престъпник в тази извратена среда пълна с насилие?“

Обект на изследването бяха и мерките за ресоциализация на осъдените. Повечето интервюирани бяха категорични, че такива мерки няма или поне не реално. Следват няколко коментара по темата:

„Не съм чул досега някой да се е превъзпитал в затвора досега. Но трябва да се работи в тази посока.“

„Инспекторите са малко спрямо общия брой осъдени в затворите. И там е като с пробацията – зависи от конкретния служител дали ще иска да направи нещо, да бъде полезен, да направи така, че времето в затвора за един човек да не е само изтърпяване на заслужено наказание, а поне малко да е трамплин за по-добър живот. Мисля, че трябва затворниците да правят нещо – да работят, да се занимават с нещо, което им е поне малко интересно, за да минава по-бързо времето им. Иначе се сдухват и деформират повече.“

„Трябва да има, но на практика няма. Насилието поражда насилие. Не може един престъпник с първа присъда да го вкараш в затвора и да го превъзпитаеш. Там има насилие и извращения, а те не могат да помогнат за превъзпитанието, даже способстват за рецидивизъм. А при някои престъпници, това е начин на живот.“

„Проследяването на адаптацията и ресоциализацията на такива хора да е с по-продължителен период. Да се включва и обществото в тази работа, местните общности да се ангажират повече.“

„Не съм чула за успешно ресоциализирани хора. Много сложен въпрос е това. Не мога да си го представя, но мисля, че не се реабилитираш изобщо. Може би трябва да има специални облекчения за работодатели, които ги наемат на работа. Това би дало шанс за ресоциализация, ако бъде направено законово.“

Следваща тема от изследването беше темата за детското правосъдие. Тук общо взето експертите бяха единодушни, че са нужни повече обучения за всички специалисти, които работят с деца. Коментиран беше и въпросът дали е редно да има специализирани съдии, прокурори и адвокати, които да работят по дела с деца и дали това ще е в разрез

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

със случайното разпределение на делата. Интересен резултат е, че въпреки принципната нагласа да не се нарушава принципът за случайно разпределение на дела, огромна част от интервюираните специалисти са на мнение, че когато става въпрос за деца, може да се направят компромиси с оглед техния най-добър интерес.

Следваща тема от дълбочинните интервюта беше темата за електронното правосъдие. Всички интервюирани лица приветстват идеята за въвеждането на повече електронни системи и услуги, но също така са наясно, че това изисква сериозен финансов ресурс. Интервюираните представители на Районен съд – Хасково дават положителна обратна връзка за вече въведените електронни папки по делата и възможността за електронно призоваване, вадене на свидетелство за съдимост и обмен на документи между институциите (НАП, ГРАО, БНБ). Интервюираните служители на МВР споделят, че все още документите се обработват на хартия, справките се извършват чрез писане на писма и смятат, че въвеждането на електронни системи няма да стане скоро или изобщо никога няма да се случи. Това си проличава и от следващите коментари:

„Със сигурност в дигиталния век в който живеем се налагат доста модернизации, но за съжаление не се случват често. Като това например да има обща база данни. Писането на хартия да бъде минимизирано. Знаете колко остаряла е цялата материална база на полицията и в какви условия се работи.“

„С нетърпение чакам въвеждането на електронни системи и информационни технологии. Считаю, че това няма да се случи. Представата ми е следната – да няма деловодства, всеки служител, чрез парола сам да си регистрира изготвените документи. Изготвените документи да се съхраняват на електронен носител и при нужда да могат да се визуализират на хартиен носител (само при обоснована необходимост). Полицаяте да разполагат с всяка нужна информация, за да разследват, разкриват и пресичат провонарушения (пример: пътния полицей при движение след или пред автомобил да получава информация за автомобила – собственост, водачи, застраховки, извършени престъпления с него, настъпили ПТП и др. Чрез сканиране на лична карта или др. документ да излиза подробна информация за притежателят ѝ. Всички информационни системи на институциите да бъдат обединени и да се ползва необходимата информация). Всичко да е автоматизирано, да няма нужда от изготвяне на справки, данните да се въвеждат онлайн и да се ситематизират автоматизирано.

Изключително важно е всеки служител да регистрира сам, (чрез парола и др. гарантиращ начин сигурността) изготвените от него документи. Целта е да не е възможно да се влияе на изготвящия документа. В практиката се наблюдава следното – изготвен документ се редактира под натиск и едва след това се регистрира – много порочно и неправилно. В повечето случаи регистрацията съдържа кратко обяснение (анотация) за съдържанието на документа, което е крайно недостатъчно, по този начин съдържанието на документите може да се промени, а регистрационния индекс остава непроменен.

Фондация „Х&Д Джендър Перспективи“

В случай, че има нужда от някаква статистика (в повечето случаи обществото няма нужда от такава, кой го интересува колко престъпления или ПТП са извършени или настъпили преди три години, гражданите искат да няма такива) да се извежда на базата на въведени онлайн данни. Да не се отнема времето на полицаите с бюрокрация и ненужно преписване на написаното. В момента положението е абсурдно – има автоматизирана система и всеки ден се пишат справки, като се преписват данните от автоматизираната система и се оформят справки в различни формати, които съдържат частични данни – пълна загуба на време. Нужно ли е това на обществото, колко ресурс се ползва за тази идиотщина? В заключение ще повторя автоматизирането (цировизирането) няма да се случи, а причината е, че ще се види колко служители нищо не вършат, а колко ресурс се пилее за тяхната издръжка. Ще излезе на яве колко служители са компетентни. Ще се види колко служители са ефективни. Казано по друг начин „ще дойде видов ден“.

„Да, трябва да се въведат електронни системи, както и следва да има различни нива за достъп до системите на държавата, които обаче да могат да се ползват като официален документ. Към момента ние имаме такива нива на достъп, но това служи само за снабдяване с информация, която обаче не може да се приложи като официален документ по разследването, ако не е изискана по официален път и не са спазени всички срокове за това. Сроковете в повечето случаи обаче са много големи, което от своя страна не оказва добро влияние върху самото разследване, а пък от друга страна прокурори и следователи не приемат информацията, ако не е получена по официален път.“

Важен обект на проведеното проучване е темата за досъдебната фаза в правораздаването и качеството на работа на отговорните институции, които се занимават с тази фаза. Темата беше въведена с един по-общ въпрос и той е какво разбират респондентите под „справедлив съдебен процес“. Интересно беше, че всички се затрудняваха да формулират конкретно определение, а най-често посочваха, че крайното отсъждане трябва да е базирано на качествено събрани доказателства. Най-често полицаите се съмняваха в това колко са справедливи съдебните процеси в България, но имаше и изключение:

„Нашето законодателство е формално, следователно и справедливостта следва да е формална. Справедлив съдебен процес следва да е този, който удовлетворява страните в процеса, но това е невъзможно. Ще бъде доволна само едната страна – тази която печели делото. Считам, че българският съд води „справедлив съдебен процес“. Гаранциите за „справедлив съдебен процес“ са изчерпателно посочени в закона, но те водят до забавяне на процеса, което е оправдано за сметка на гаранцията.“

Разгледан беше и въпросът за сроковете за приключване на делата – тема, която широко се коментира в медиите.

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

„Трябва да се използва модела на САЩ. За леки престъпления - веднага на съд. Може дори съдията да не е юрист в случая. Но се случва от дежурен съдия на момента, а не след няколко месеца, когато повечето информация се е загубила или свидетелите са в чужбина. Това ще помогне на съда да има време за по-сериозните дела.“

„Всеки случай е конкретен. Качественото разследване изисква време. Сроковете са общо посочени в закона, не задължително разследването да приключи точно в срока, възможно е да бъде извършено за по-кратък период. В практиката се наблюдава следното: поради натовареността на разследващите органи, се намират формални основания за преобразуване на разследването от бързо в досъдебно производство. В повечето случаи липсва добра организация на разследващите и извършване на формално разследване. Непонятно е за мен, как така ще разследват само определени полицаи. Другите полицаи какво правят – регистрират май, а тези които разследват, друго не могат ли да правят? Кому е нужно на един свидетел да се сменя обяснение от полицаи, същата информация да се оформя втори път като разпит на свидетел от разследващ полицаи и накрая свидетеля да се разпитва най-малко веднъж от съдия. Дали в другите страни е така? - Май не!

Разследващи полицаи, следователи, прокурори – всички разследват, защо трябва да се наричат с различни имена - а да, за да им бъде различна заплатата. Конкретно в НПК постоянно се правят изменения и обхвата на компетентността на разследване на следователите се разширява. Въобще не следва да има досъдебно производство, следва да има само едно производство – съдебно, в него да се прилага всички доказателства, какви са тези обяснения, предварителни проверки и после наново всичко – разпити, експертизи, следствени експерименти и др., действията се извършват еднократно, не е необходимо пилеене на ресурс. Организацията на работата се прави от ръководителите, дали е ефективна ще каже обществото, а то казва следното – много ниско ниво на доверие в институциите, включително и полицията.“

Имаше и други коментари във връзка с разследването, ролята на полицаите, разследващите полицаи и прокурорите в него:

„Според мен не трябва една и съща работа да се върши няколко пъти от различни хора, което изцяло размива отговорността. Мисля, че повечето полицаи биха били достатъчно компетентни, ако имат идеята, че са единствените отговорни. Със сигурност предварителните разследвания забавят процеса, но такъв е закона.“

„Извършването на една и съща проверка по няколко пъти е излишно. Прокурорите се държат императивно, вместо да се включат директно в разследването. Създават един куп работа на няколко полицаи, след това не повдигат обвинения.“

„Дали ще разследва прокурора, следователя или разследващия полицаи не е важно. Важно е как ще се проведе разследването – формално или не. Следва да допълня – необходимо ли е обяснението на свидетеля да се оформя като разпит? За мен това е загуба на време.“

Фондация „Х&Д Джендър Перспективи“

„Многократното извършване на едни и същи действия във времето много нарушават разследването. Хората се отказват от показанията си, няколко не винаги квалифицирани служители взимат по няколко пъти доказателства, губи се голяма част от ефекта на първоначалното предварително разследване, накрая прокурора не разполага с достатъчно доказателства или го намира за незначително. Толкова много труд отива „на вятъра“.

„Трябва да се извършват оперативни действия на всеки нива с прякото участие на прокурора на място, а не по телефона или в кабинета. Прокурора трябва да е запознат в детайли с всичко, което касае едно местопрестъпление или произшествие и др. Да участва пряко и при повдигане на обвинение в съда, ако обвинението отпадне и не бъде образувано дело поради липса на доказателства – да бъде санкциониран прокурора с 10% от заплатата, така че другият път да бъде по-мотивиран да участва пряко. Към момента много от делата в съда падат поради некачествена работа на прокурорите.“

Проучено беше и мнението на експертите по въпроса дали е необходимо да има психолог към всяко районно управление на полицията, който да помага за справяне със стреса и т.нар. „професионално прегряване“. Много от респондентите се затрудниха да изразят мнение, а тези които имаха бяха положително настроени към идеята. Имаше коментари, че много от полицаите се срамуват да потърсят професионална помощ, защото това би се приело като слабост от страна на техните колеги.

Не беше пропуснат и въпросът за следствието и мястото му в съдебната система. Тук коментарите на всички респонденти бяха сходни – *„следствието е паразитна структура“, „следователите нищо не вършат, а взимат големи заплати“, „следствието трябва да излезне от съдебната система“, „следствието трябва да се закрие“.* По отношение на прокуратурата имаше разнопосочни мнения къде е нейното място. Част от интервюираните лица смятаха, че трябва да излезе от съдебната система и да се обособи като отделна структура, според други трябва да стане част от изпълнителната власт, а трети бяха категорично против излизането ѝ от съдебната система.

Във връзка с широките дебати в медиите, гражданския наблюдател се опита да събере мненията на местните експерти за необходимостта от промяна на НК и НПК или за изработването на изцяло нови. И по тази тема експертите не бяха единодушни. Според едни сега действащия наказателен кодекс обхваща всички възможни престъпления и е добре структуриран. Според други са нужни корекции и то най-вече в НПК. Трети бяха на мнение, че трябва да се напише изцяло нов НК, защото постоянното му „кърпене“ и преправяне го е направило недостатъчно добър и неадекватен на ситуацията в държавата ни. Но тук пък се явяваха опасенията, че ако се изготвя нов НК, той ще е израз на лобистки интереси, които няма да са в полза на обществото.

Анализ на резултати от проведени дълбочинни интервюта с експерти от Хасково по теми, касаещи съдебната система и реформата в нея

Част от проучените въпроси, които са специфични за съдебната система беше въпросът за съдийското самоуправление. То среща широка подкрепа сред интервюираните лица, но имаше и друг коментар за него. С последните промени в ЗСВ са въведени общите събрания, които дават гласност на съдиите и са израз на демократични ценности, но същевременно процедурата, свързана с тях е много тромава. Освен това има и недомислени неща в закона. Сега Общото събрание може да вземе безумно решение, но отговорността за него се носи от административния ръководител, който трябва да издаде заповед за приложението на това решение.

По отношение на възможностите за децентрализация на съдебната система мненията на респондентите се припокриваха. Всички споделяха опасенията си, че това може да доведе до произвол на местно ниво и че за българския манталитет централизираното вземане на решения е по-добрия вариант. Иначе магистратите, които бяха запознати с темата, споделиха че сега системата е добре балансирана и гъвкава, вземат се предвид нуждите и спецификата по места и няма нужда от промени.

Възстановително правосъдие и медиация

Една от основните теми от проведеното проучване беше темата за възстановителното правосъдие и медиацията. Част от респондентите не бяха чували тези понятия и за да отговорят на последващите въпроси по темата се наложи гражданския наблюдател да им ги разясни. Като цяло общото впечатление е, че възстановителното правосъдие среща по-широка подкрепа от медиацията. Ето и коментар по темата:

„Възстановителното правосъдие е приложимо само в някои случаи на дребни престъпления. В случаи на убийства и тежки престъпления няма как да се приложи и да е ефективно (например да ти се извини убиеца или да компенсира щетите – как ще стане?).“

Голяма част от интервюираните лица не бяха наясно кой би следвало да отговаря за прилагането на възстановителното правосъдие в страната ни. Имаше респонденти, според които това трябва да се вмени на полицията или социалните служби. Но по-важното е да се прилага според деянието, според личността на жертвата, според личността на извършителя. Друг респондент изрази мнение, че за прилагането на възстановителното правосъдие трябва да отговарят пробационните служби, социалните служби и общините, а когато касае деца – и училищните власти.

Обсъждайки медиацията се опитахме да разберем какво е мнението на експертите – ефективна ли е тази процедура, облекчава ли работата на съда, трябва ли да стане задължителна при определени видове дела, може ли да се прилага при извършени

престъпления и т.н. Всички респонденти бяха запознати с медиацията като процедура за извънсъдебно решаване на спорове. Повечето респонденти одобряваха самата идея за използване на медиация, но бяха на мнение, че българите предпочитат да водят дела, за да видят отсрещната страна осъдена. Търсят възмездие и назидание, независимо каква цена ще платят самите те. Поради тази причина много от съдебните спорове не могат да бъдат решени чрез медиация. Иначе процедурата може да разтовари работата на съда, само ако се прилага преди да е иницирано делото. Иначе е безмислена и само ще забавя правораздаването. По отношение на това дали трябва да стане задължителна или не, повечето участници в проучването бяха на мнение, че идеята не е добра, защото ще забави делата, при които хората не са склонни да преговарят. Коментари имаше и по въпроса дали следва да се използва медиация при извършени престъпления. Тук почти всички респонденти отговаряха, че не могат да дадат еднозначен отговор, защото всичко зависи от тежестта и вида на престъплението. Ето и коментар по темата:

„Не следва, поради причина, че не е правно обосновано и ще се нарушат основни принципи. Както казах, медиацията е способ за решаване на спорове извънсъдебно. Споровете нямат пресечна точка с престъпленията. Напротив следва всички престъпления да се наказват строго, за да се постигне една от основните цели на наказанието – на членовете на обществото да се въздейства и „под страх от наказание да се минимализира извършването на престъпление“ (последното не е легална дефиниция, а моя интерпретация). Нещо повече няма „леко престъпление“, всяко престъпление въздейства негативно върху определено обществено отношение. Правилно в НК е дадено определение за „тежко престъпление“. Абсолютно недопустимо е да се омаловажава посегателство срещу регулирано обществено отношение.“